

Statliga subventioner måste planeras

En allt större del av den privata konsumtionen i Sverige är subventionerad med offentliga medel. Exempel: mat, hyror, sjukvård, skolor, kultur, kollektivtrafik. Orsakerna till att man valt att införa dessa subventioner är många olika:

- Man vill främja jämlikhet och social rättvisa genom att subventionera konsumtion grundläggande för välfärden.

- Man vill skydda svenskt näringsliv, av sysselsättningsskäl eller av beredskapsskäl, men utan konflikter med EG och EFTA.

- Man vill styra konsumtionen mot produkter som man anser viktiga, t ex skolutbildning eller motionsidrott.

- Man vill få ett bättre utnyttjande av verksamheter med hög investering och låg marginalkostnad, t ex bokutgivning eller järnvägar. En författare och ett förlag tjänar mer på ett högt bokpris, men svenska folket får läsa fler bra böcker om böckerna säljs till ett pris motsvarande marginalpriset för att trycka fler exemplar. Samma sak med järnvägar och många andra verksamheter: det är en stor grundkostnad att hålla en järnväg igång, men sedan mycket liten marginalkostnad för varje ny passagerare. En statlig subventionering ger alltså även här bättre samhällsekoniskt utnyttjande av järnvägen.

- Man vill främja regioner med speciella problem för att få en jämn sysselsättning över hela landet.

- Man vill motverka miljöförstöring.

- Man vill undvika snedvridningar av den typ som uppstår om t ex ohämmad privatbilism får konkurrera ut kollektivtrafik, så att en tillfredsställande trafikstandard inte längre kan upprätthållas.

Det är uppenbart att det finns en rad starka skäl för de olika statliga subventionerna. Men det finns också problem med dem.

Problemen hänger samman med den konsumtion som man inte subventionerar. Staten höjer ju med hjälp av arbetsgivaravgifter, moms etc, priset på all konsumtion. Den subventionerade verksamheten får tillbaka dessa pengar. Effekten av subventioneringen blir alltså en hård beskattning av den verksamhet som inte är subventionerad. Effekten liknar mycket de sk lyxskatter som vi hade förr i tiden.

Antag nu att ett visst resultat kan uppnås eller ett visst problem kan lösas på två olika sätt. Och anta att det ena sättet är subventionerat, men inte det andra. Subventionen gör då det ena sättet billigare, och gör att det för konsumenten förefaller mindre fördelaktigt att välja det andra, inte subventionerade sättet.

Exempel 1: man har en kraftig statlig subventionering av sjukvård och läkarvård genom den allmänna sjukförsäkringen och landstingsskatten. Man har däremot ingen subventionering av psykoterapi utförd av psykolog. Effekten av detta blir att psykoterapi för den enskilde framstår som mycket dyrare än läkarvården, även om den verkliga kostnaden är lägre. Nu är det så att många sjukdomar är psykosomatiska, och alltså i många fall kan behandlas antingen med psykoterapi eller med läkarbehandling. I vissa fall kan psykoterapi för några tusen kronor ersätta ett kirurgiskt ingrepp som kostar tio gånger så mycket för samhället. Men för den enskilde kan det kirurgiska ingreppet förefalla billigare, tack vare den statliga subventioneringen.

Ännu konstigare effekter kan uppstå när staten dels subventionerar tandläkarbehandling, dels subventionerar det socker som skapar behovet av så många tandläkare. (Skulle det inte löna sig bättre samhällsekoniskt, om staten istället subventionerade fruktsocker?)

Exempel 2: massmedia (press, bokutgivning) är kraftigt subventionerade. Det finns starka motiv för detta. Men effekten blir att man motverkar sådana kommunikationsformer som inte får denna subvention. Dessa alternativa former kan ibland vara mer anpassningsbara till individuella intressen och behov, t ex stencilerade häften eller datorförmedlad information genom terminaler på folkbiblioteken. Staten kommer alltså, trots att man inte menat det, att subventionera en mera uppifrånstyrd och enkelriktad informationsöverföring framför en mera användarstyrd och dubbelsidig form.

Det går att ta fram många fler exempel. Problemen tycks vara två:

1) Konflikter mellan olika motiv för subventionerna leder till orationella lösningar. Exempel: konflikt mellan beredskapsskäl, sysselsättningsskäl och hälsoskäl gör att man ibland subventionerar onyttig mat, vilket i sin tur ökar belastningen på den likaledes subventionerade sjukvården.

2) Man väljer ofta att subventionera välkända, traditionella lösningar (t ex läkarvård eller massmedia) och motverkar däremot indirekt alternativa ännu inte lika accepterade lösningar (t ex psykoterapi eller mer individuella former för informationsöverföring). Nya lösningar, kanske sådana som inte ens finns

idag, riskerar att hämmas redan i starten. Den statliga subventioneringen verkar därmed konserverande — den hindrar nya idéer och annorlunda lösningar och hindrar en utveckling mot ett bättre samhälle.

Eftersom vi inte kan avskaffa den offentliga subventioneringen, måste vi hitta former som minskar nackdelarna. Det finns ingen enkel generell lösning på detta problem, men här är några metoder: — Man borde överväga att oftare använda beskattning av det man vill motverka hellre än subventionering av det man vill främja, eftersom detta inte har den utvecklingshämmande effekt som subventionerna har.

— Man borde ha en medveten planering av subventionerna. Därvid bör man göra klart vilka konflikter mellan olika motiv som finns, så att dessa frågor kan diskuteras offentligt på ett sakligare sätt. Ett mål bör härvid vara att om man subventionerar en verksamhet, och om det finns en alternativ verksamhet som kan vara bättre, så måste den alternativa verksamheten få chans genom att också den få motsvarande subvention.

Med tanke på hur starkt subventionerna styr framtidens Sverige, borde de diskuteras mycket mer än vad som sker idag.

Laborator *Jacob Palme*, Stockholm